

УДК 316.72(=214.58):929 Ћирић Ј.
Драгољуб Б. Ћорђевић
Драган Тодоровић

ЈОВАН ЋИРИЋ КАО РОМОЛОГ (Роми Ниша, Пирота и Лесковца)¹

Увод

Проф. др Јован Ћирић, зачетник демографских истраживања југоисточне Србије, остаће упамћен и по својим текстовима о ромским малама (махалама) овог дела земље, најпре Ниша, Лесковца и Пирота. Прво је далеке 1979. године у *Лесковачком зборнику* објавио текст под насловом „Насеља Рома као обележја градске периферије (На примеру градова југоисточне Србије)“, језгровито показујући како су ромска насеља увек била на ободу градског језгра и имала обележја градске периферије. Затим се 1991. године у *Nissi*, тадашњем нишком часопису за друштвено-историјска и културна питања, појавио рад „Прилог пореклу и прошлости Рома у Нишу и нишком крају“.² Уз поновни осврт на ромске мале, аутор прати ромско досељавање у нишком рејону, ослањајући се на ретку и оскудну историјску грађу. Коначно, у *Енциклопедији Ниша (Природа, простор, становништво)*, 1995. године публикована је Ћирићева енциклопедијска јединица о историјату насељавања нишког краја ромским становништвом, као и приказ седам ромских насеља (Београд мала, Стамбол капија мала, Рабаци мала, Чаир мала, Черга мала, мала Нишавско корито и Циглана мала).

То је једном од нас дало за право да истакне како је Ћирић био међу првим нишким научницима који су се бавили Ромима и прогласи га за претходника Нишке ромолошке школе (Ћорђевић, 2006).

Роми у нишком крају кроз историју

Турски пописи из XV и XVI века обухватили су јужне српске земље као административна подручја турске царевине, а заједно с другим становништвом и Роме као харачке обвезнике. Попис Ни-

¹ Припремљено у оквиру пројекта „Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије“ (179013), који се изводи на Универзитету у Нишу – Машински факултет, а финансира га Министарство за просвету и науку РС.

² Главни уредник *Nisse* био је Драгољуб Б. Ћорђевић и на његову молбу др Ћирић је припремио чланак.

шког кадилука из 1498,³ осим Ниша, обухватао је и 121 село, чије је већинско становништво било хришћанско. Било је 3.911 обичних и 331 удовичко хришћанско домаћинство, као и 1.131 неочењени одрасли мушкарац. Муслиманских кућа било је укупно 212, од тога 56 исламизираних; живели су у граду Нишу и у 16 села. Посебно је, први пут, уписан ромски живаљ: укупно 294 потпуних и пет удовичких кућа с приближно 1.500 житеља, претежно хришћанских, за које се претпостављало да су се ту доселили пре турских освајања.

„Већ турски попис 1498. године помиње Роме у нишкој регији у катунима: Димитрија Малог с 39 кућа, Тодора сина Станимира с 13 потпуних и једном удовичком кућом, Димитрија Драже сина Тодоровог с 45 кућа, Радиче сина Берисаља с 85 потпуних и 3 удовичке куће и Степана сина Дичка с 20 кућа. Уписана су и два муслиманска катуна: Марка Мустафе с 13 потпуних и једном удовичком кућом и катун Алије сина Хусеина, конвертита, с 15 кућа (Тирић, 1991: 467).”

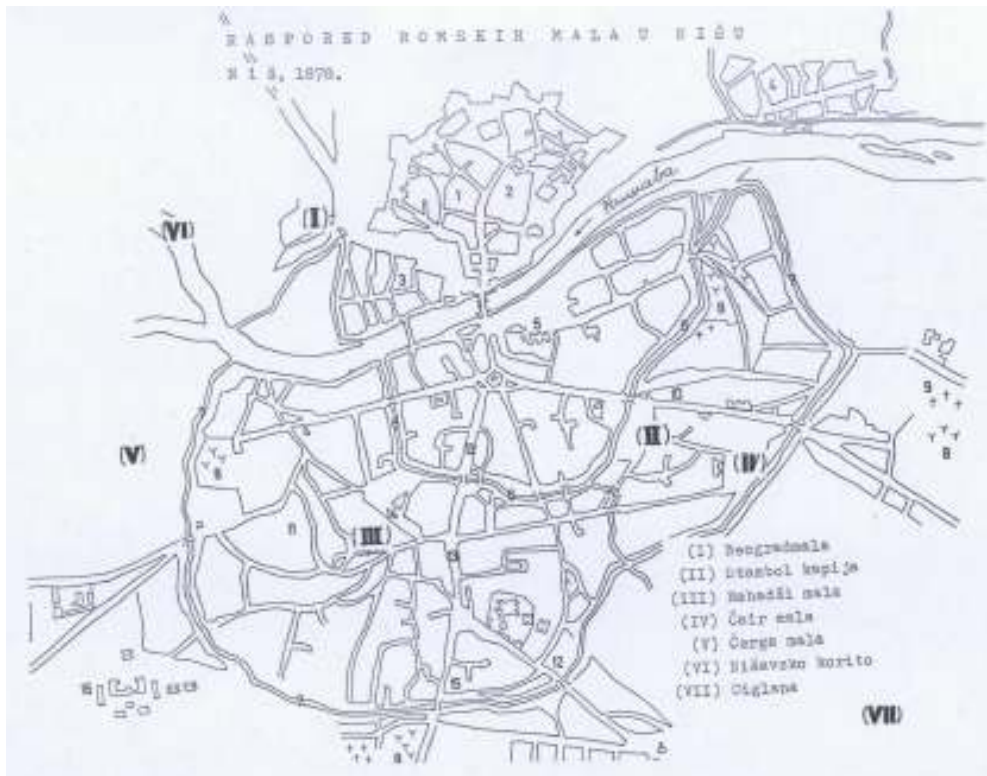
Порески третман Рома у нишком кадилуку представљао је јединствену појаву у европској Турској: нису поданички припадали неком посебном спахији, већ су преко својих старешина плаћали новчане дажбине у кадилуку у којем су се налазили, односно у санцаку у којем су се кретали. Оваквим одредбама покушавала је османска власт да одвикне Роме од чергарског живота и веже их за земљу, обезбеђујући тако попуњавање државне благајне, али и успешнију контролу својеврсних балканских насељеника. Мере уређивања правног положаја ромског становништва у царству још су ригорозније постављене кануном из 1530. године. Користећи се налазима домаћих историчара (Бојанић, 1983), проф. Тирић констатује: увећан број ромског становништва, узмакли процес исламизације и везивање за градски ареал:

„Пописи Ниша из 16. века евидентирају Роме у самом Нишу. Тако се 1523. г. помиње џемат осам ромских кућа у Нишу, чији је старешина био Ширмерд син Караце. Попис из 1530/31. г. наводи 408 ромских домова у нишком кадилуку од којих 296 хришћанских, 108 муслиманских и 4 удовичка дома. Дакле, знатно више него 1498. Њихове дажбине износиле су 13.836 акчи“ (Тирић, 1995: 183).

Потврду о ромским насеобинама у нишком кадилуку у седамнаестом веку и првој половини осамнаестог века, Тирић проналази у плану (гравури) Ниша на француском језику из 1737. године, у којем су у јужном делу вароши иза јарка уцртане две групације кућа с назнаком „Varaqes des Egiptiens“.

По ослобођењу од турског јарма 1878. једино се у варошима (Ниш, Пирот, Лесковац, Врање, Прокупље) са већ развијеним етничким језгром ромског становништва у издвојеним махалама на периферији, оно уредно пописује одвојено од осталих муслимана.

³ Дефтер почиње Кануном за Ниш, а затим следи наслов: „Дефтер имена раје Ниша, у ливи Смедерево, са приходима од хасова мириливе, заима и тимара спахија у споменутом вилајету“ (Васић, Зиројевић и Стојановски, 1992).

Слика 1. Распоред старијих и новијих ромских махала у Нишу из 1878. године
Извор: Ћирић, 1991: 472.

Прилагођавајући се различитим историјским приликама и неприликама, од ослобођења од Турака, па све до живота у социјалистичком добу, Роми су постојано опстајали на нишкој територији:

„... Кретање Р. у Нишу и на сеоском подручју од ослобођења од Турака до данас било је неуједначено и имало је следећи ток: у попису од 1884. г. набројано је у Нишу 1285 Рома, а 1890. г. 933 (податак за сеоско подручје није познат, али није велики). Овако опадање Рома уследило је услед иселавања једног броја ромских домаћинстава у Македонију и на Косово. Пред Други св. рат (1940) живело је у Нишу око 950 Рома, а на сеоском подручју данашње Општ. Ниш још 354. Губици Рома у Другом св. рату били су значајни (геноцид), тако да је пописом 1948. г. евидентирано у Нишу 566, а на сеоском подручју Општине Ниш 354 Рома. Пописом 1981. г. набројано је у Нишу 4217, а на сеоском подручју у Општини још 745 Рома. Карактеристично је, како се види, бројчано осцилирање Р. зависно од ратних прилика и услова живота, али треба узети у обзир и хоризонталну покретљивост Р. тј. лако одлучивање о промени пребивалишта. Обнављање и пораст ромског становништва у Нишу, и на селу, после Другог св. рата условљени су, осим природним прираштајем, и приличним досељавањем из других крајева, а нарочито из Скопља и са Косова“ (Ћирић, 1995: 184).

Изузимајући тек поједине категорије ромског становништва из новијег периода (домаћинства пресељена из махала у друштво-

не станове, мешовити српско-ромски бракови и породице које су дуже боравиле на раду у иностранству), Ћирић систематизује трајне одлике ромске културе у нишком крају:

„Прилагођавајући се новим условима, више мимикријски него у фундаменталном смислу, Роми су после ослобођења од Турака, до данас, задржали следећа битна својства: 1) низак (у ствари најнижи) друштвени статус, 2) оријентацију на специфична занимања (носачки и таљигашки пренос и превоз, ситна трговина, накупаштво и матрапазлук, израда појединих дрвених или металних кућних потрепштина, коваштво и поткиваштво, музицирање, слугарство, гатарство и окултивизам, џепарење, прошња), 3) претежну територијалну везаност за Ниш; у селима је стациониран мањи број домаћинстава оријентисаних пре свега на поткиваштво и коваштво, 4) територијалну везаност за градску периферију, углавном за комунално најгора (ничија, јавна) земљишта у близини излазно-улазних путева. (Ромске мале које су крајем 19. века биле на периферији Ниша, сто година касније, у нараслом Нишу, скоро су угасле, а Роми су се поново изместили или су повучени на периферију), 5) ниску образованост и низак ниво стручних квалификација и 6) специфична обележја своје културе (специфичне ентитете свог начина живота)“ (Ћирић, 1991: 468).

Насеља Рома

Причајући „причу“ о ромским малама Ниша, Лесковца и Пирота, проф. Ћирић је заправо понирао у урбанистичку историју старих српских градова. Искрпно описујући положај, распоред и померање ромских насеобина, утврђивао је и реконструисао старе градске границе, осликавао ширење и развој градског организма. Штавише, као искусни емпиричар, нудио је тај особен историографски методски поступак осталим истраживачима за проучавање градова на Балканском полуострву.

„У историјској реконструкцији и одређењу старих градских граница (међа), међутим, може се користити још један метод, коме историографија није поклањала пажњу, а који је – у комбинацији са осталим методама – веома компатибилан и о коме ће овде бити више речи. То је *посматрање и проучавање распореда мала Рома* (циганских махала), односно посматрање њиховог положаја, распореда и померања у организму града у процесу његовог историјског ширења и развоја“ (Ћирић, 1979: 219).

Лоцирана вазда на ободу градског језгра, дакле, са обележјима градске периферије, ромска насеља кроз историју немо сведоче о пружању варошких граница између XVII и XIX века. Из научног угла, могло би се говорити о постојању *три појаса* пружања ромских махала.

Оне из далеке прошлости, у близини улазно-излазних саобраћајница и на тзв. ничијој, јавној земљи, одговарале су тадашњим

специфичним занатима и услугама убогог ромског народа (поткивачки занат, коваштво, израда рукотворина, надничарење, гатање и сл.). Истовремено, оцртавале су просторно пружање оријентално-турских варошица. Тако су, рецимо, *Београд мала*, *Стамбол капија мала* и *Рабаџи мала* настајале спољном ивицом унутрашњег јарка који је штитио Ниш, покрај тадашњег Цариградског друма и у близини пазарног и вашаришног простора.

„Једна од ових мала Рома – до данас сачувана – налази се у *Београд мали*. Настала је као истурено насеље још из ранијег периода турске владавине Нишом, на периферији ондашњег оријентално-балканског Ниша. Ширењем према Црвеном крсту – уочи Првог светског рата и после њега – нашла се унутар Београдмале. Због тога се у новије време, пред Други светски рат и после њега, покушала поново да извуче на периферију и то на одсечено и избегавано земљиште с оне стране београдске пруге...

Друга из групе најстаријих мала је *Стамбол капија мала*... Настала је, такође, за време Турака и то на ивици унутрашњег јарка који је штитио Ниш... У ствари, настала је између два пута којим се излазило из Ниша: између Цариградског друма и пута из којег је настала Душанова улица.

Трећа од најстаријих мала Рома је *Рабаџи мала*. То је уједно и последња ромска мала у Нишу која је настала уз унутрашњи јарак... Лоцирана је на ивици некадашње вароши и недалеко од Арнаут пазара. У тзв. Француском плану из 1737. г. уцртана је под називом *Vaques des Egyptiens...*“ (Ћирић, 1995: 185).

Мала *Цигански чивлик* на тијабарској полумочварној утрини и мала у Мечкином сокаку, иза ондашњег турског гробља, означавале су крајњу северозападну и југоисточну периферију Пирота у XVIII и првој половини XIX века. *Сат мала* под Хисаром, пак, сведочи о периферији лесковачке вароши из турског периода.

„[...] Другим речима, кад је реч о првој мали, може се рећи да је она настала између ондашње ниске и већином забарене тијабарске утрине која је била и вашариште, с једне, и чесме Ладна вода поред Доње мале, с друге стране и звала се *Цигански чивлик*. Осим тога она се налазила у непосредној близини ондашњег пута који је водио за Темску, Буцак и књажевачки крај...

Једна од најстаријих и водећих данашњих мала Рома, која датира још из периода Турака и која показује где је била периферија вароши у то доба је *Сат мала*, под Хисаром... Привидну посебност, односно тврдокорност опстанка Сат мале на истом месту више од једног века [...] могуће је објаснити чињеницом да се ова енклава Рома стиснула уз брдску падину Хисара, тако да је због брдске залеђине и због тешкоће ширења Лесковца на ту страну, своју специфичну периферијску позицију – иако није далеко од центра града – могла сачувати до данас“ (Ћирић, 1979: 222–223).

Ширење Ниша према југу и истоку до Првог светског рата условило је усисавање поменутих мала у уже или шире градско

језгро. Стога, посебно између два светска рата, креће *други талас* извлачења и измештања Рома на периферију, праћен махом потпуним гашењем првобитних насеобина или тек симболичним остацима који су сведочили о ранијој утканости у градски центар. Овог пута на одсеченом земљишту с оне стране београдске пруге, у исушеном нишавском кориту, израста нова ромска махала – *Нишавско корито*. На забаченом и избегаваном земљишту, иза Сточног трга, на западној периферији града, изникла је *Черга мала*, а на терену мочварног Чаира ситне и блатне тугларе формирале су *Чаир малу*.

„[...] Следеће су новије мале: једна од њих је *Чаир мала*, а налазила се на данашњем пресеку Душанове и Војводе Мишића улице. Настала је на ледини поред спољног (Митад пашиног) јарка у 19. веку и то најпре као чергарско насеље. Крајем 19. и почетком 20. века, користећи и затрпани јарак, већ се развила у познатију нишку циганску малу. Између два светска рата, била је једна од највећих и најпознатијих мала Рома с преко стотину потлеуша. У поплави 23. 6. 1948. године доживела је праву трагедију, јер су се њене многобројне ситне и туглене страћаре буквално распале. Роми из ове мале су после тога расељени; већина њих се поново сконцентрисала у Черга мали на Сточном тргу.

Као пета могла би бити споменута *Черга мала*... Настала је крајем 19. или почетком 20. века, али средином XX века је највећа мала Рома у Нишу с преко 200 кућа (страћара) и педесетак штала начичканих без икаквог реда...

Међу новијим насељима Рома (уклапајући се и кореспондирајући с горе наведеним правилима) може се навести већ споменута ромска мала *Нишавско корито*. Налази се у западном квадранту Ниша иза београдске пруге и поред пољског пута за војну економију и приградско насеље (село) Медошевац. Име је добила по исушеном Нишавином кориту, које је остало после регулације Нишаве одмах иза Другог светског рата. Након регулације (пресецањем једног већег Нишавиног меандра), полуисушен рукавац привукао је пажњу Рома, како оним из Београдмале, тако још више другим из других крајева, с Косова, из Подујева, Куршумлије, итд. ради насељавања. У шестој и седмој деценији 20. века овде се населило више десетина сиромашних ромских домаћинстава, изградивши приземне куће“ (Ћирић, 1991: 470–471).

Новоискрело бесплатно јавно земљиште, настало опет регулацијом корита Нишаве, пружио је сиромашним пиротским Ромима да изграде своје кућерке и формирају нову махалу, која се наново нашла у градском окружењу изградњом Тигровога насеља седамдесетих година прошлог века. Конопљарски занат нагнао је Роме из Лесковца да уз пут за Вучје формирају, сада већ надалеко познату, *Подворце малу*.

„Прва тенденција пресељавања и поновног успостављања на периферији града оцртала се између два светска рата у Тијабари. Место за овакво извлачење указало се након регулације Нишаве, када је између

крупачког пута, Цинциног кладенца и данашњег корита Нишаве пресечена једна Нишавска кривина. У полуисушеном речном кориту, уз његове обале, то јест на новоискрслон бесплатном јавном земљишту, указала се прилика за поједине сиромашне породице Рома да саграде своје кућерке (черге). То је подстакло и друге Роме да се овде населе тако да је, у времену између два светска рата, на источној периферији Тијабаре настала нова мала са око двадесетину домаћинстава...

Да је и у Лесковцу дошло до измештања и извлачења Рома на градску периферију у новије време (између два светска рата) – и поред конзервације и постојања *Сат мале* – показује развој *Подворце мале*. Роми ове мале, где су се временом сконцентрисали Роми конопљарског и других занатско-услужних занимања, нашли су погодан, изолован и јавног карактера терен на периферији Лесковца с периода двадесетих–тридесетих година овог века...“ (Ћирић, 1979: 223–224).

Опстајући све до друге половине XX века у урбаним оквири-ма, мале су означавале заметке неких нових струјања, како у економском и културном животу самих Рома, тако и у организмима градских агломерација. Пресликавале су промењену занатско-патријархалну структуру привреде, која је у ранијем периоду зависила од излазно-улазних саобраћајница, а сада се у све већој мери ослањала на градску вреву у обезбеђивању услова свакодневне егзистенције (поткивачко-ковачке послове сменили су амали, ситна трговина и музицирање). Томе су делом допринели и мргодни погледи градских служби на неугледне страћаре поред друмова.

Трећи талас периферијског градског лоцирања шездесетих и седамдесетих година двадесетог столећа, обично два до три километра изван првобитних позиција век уназад, оличава нишка *Циглана мала*,⁴ уз пут за Габровац, у близини ископа глине за прављење цигле.

„Следећа међу новијим малама Рома, седма по реду, је *Циглана мала*. Локација ове мале такође потврђује претходне ставове о периферијском и забаченом лоцирању насеља Рома... Најмлађа циганска мала показује где је периферија Ниша била у скорије време (шездесетих-седамдесетих година), премда се данашња периферија и од ове позиције већ знатно удаљила. Најновији заметци неких најмлађих насеља Рома, следећи већ приказана правила кретања, испољавају тенденцију израстања на положајима који су два до три километра удаљени од првобитних позиција циганских мала пре сто година“ (Ћирић 197: 223–224).

„Поред наведених, мањи замеци ромских мала оцртавају се и на другим местима: на Леденој стени, у Јагодинмали, итд.“ (Ћирић, 1991: 471).

У Пироту је то *Нова мала*, зачета у ондашњем приградском насељу на крајњем југу града, поред хришћанског и ромског гробља; временом се у њу доселио и највећи број Рома из старог тијабарског *Циганског чивлика* и из насеља у Мечкином сокаку. Када

⁴ Сада знана као насеље *Црвена звезда*, уз које је смештен Природно-математички факултет Универзитета у Нишу.

је пренатрпана махала у Подворцу постала претесна за нове нараштаје, почеле су да ничу прве исељеничке ромске куће у Новом насељу „Славко Златановић“,⁵ формирајући тако трећу лесковачку малу истоименог назива.

„Први заметци циганске мале на овдашњој градској периферији зачели су се на крајњем југу Пирота у ондашњем полуварошском насељу (селу) *Новој мали*... Масовно исељавање у ову, данас главну и највећу насеобину Рома, настало је после Другог светског рата, и то у шестој и седмој деценији... Највећи број Рома – око триста кућа – како смо рекли, налази се данас у периферијској енклави у Новој мали. Треба такође напоменути да се на још по неком месту градске периферије – на пример, на крају Улице маршала Тита, на путу за Димитровград – оцртава по неки нови заметак насеобина Рома“ (Ћирић, 1979: 223).

За социологе је прича о ромским насељима, посебно оним у старом градском ткиву, значајна из два разлога: 1. она доказују да су Роми у Србији доста рано прекинули са номадским начином живота; 2. њихово касније опстајање, међутим, говори о непрекинутој просторној сегрегацији Рома у односу на већинско становништво.

Роми из Ниша данас станују у насељима Београд Мала, Црвена Звезда, Чаир мала и Сточни трг, која су интегрални део градског подручја. Главна карактеристика већине урбаних ромских насеља јесте да су застарела, упадљива и препознатљива. Куће су трошне и оронуте, изграђене од отпада и употребљеног материјала: лима, најлона и картона, са слабом хигијеном, без комуналне инфраструктуре, мада има делова насеља са зградама од чврстог материјала.

Још је много коцкица неопходно уградити у мозаик звани ромске мале у југоисточној Србији. Нове тенденције захтевају преиспитивање животних прилика и неприлика Рома на локацијама на којима опстају већ деценијама. Истовремено, данашњи периферијски правци потенцијални су замеци нових ромских насеља, која изнова, на особен начин, сведоче о ширењу урбаних центара у савремености. Зато нека пионирски покушаји проф. Ћирића буду подстицај млађим нараштајима да наставе стара и започну нека нова ромолошка истраживања.

Закључак: Ћирић као ромолог

Неколико чињеница из списатељског опуса, истраживачких резултата и предавачког рада омогућују да Јована Ћирића уврстимо у ред научника који се данас оправдано могу звати „ромолози“ (Ђорђевић, 2010):

1. Први је међу нишким научницима друштвених наука који су се бавили проучавањем Рома (Тодоровић, 2006);

⁵ Данас јавности познатом по *Цркви под шатром*, молитвеном дому лесковачких пентекосталаца.

2. Теоретичари и историчари Нишке ромолошке школе сврставају га у њене значајне претходнике (Ђорђевић, 2006);
3. Његов најзначајнији и најцитиранији рад о Ромима „Насеља Рома као обележја градске периферије (На примеру градова југоисточне Србије)“ (Ћирић, 1979б) доказ је за то како се може спојити основна струка – географ Цвијићеве школе – са докторским усавршавањем (урбаниста, тј. урбанистичко планирање), каснијом универзитетском окупираношћу социологијом насеља (предавањем социологије насеља – села и града – и демографије) и замецима ромолошких студија;
4. У енциклопедијском послу успео је релативно рано да убаци и обради јединицу о Ромима (Ћирић, 1995).⁶
5. Његовим „цвијићевским“ Упутством за истраживање села (Ћирић, 1975) много тога је забележено о Ромима у бројним дипломским радовима одбрањеним на Филозофском факултету Универзитета у Нишу.⁷

Ипсумта, др Ћирићево последње иступање као ромолога, у ромологији, било је на наш позив: успешно је 2001. предавао на изборном курсу *Социологија ромског идентитета* на Машинском факултету Универзитета у Нишу (Ђорђевић, Filipović i studenti, 2002).⁸ Његова лекција (и студија) о ромским енклавама и малама од трајног је наука за млађе ромологе и све оне који се на било који начин занимају за Роме. Она је важан доказ да је Јован Ћирић једним, истина мањим, делом богатог ангажовања иступао и као ромолог.

Литература

1. Бојанић, Д. (1983): Ниш до великог рата 1683 – Верски и етнички састав становништва, у: Д. Милић (ур) *Историја Ниша*, I, Ниш, Градина и Просвета, стр. 133–156.
2. Васић, М., Зиројевић О. и Стојановски А. (1992): Попис Нишког кадилука из 1498. године, у: Р. Самарцић (ур) *Споменик*, СХХХI, књ. 7, Београд, Одељење историјских наука, стр. 97–148.
3. Ђорђевић, Д. Б. (2006): Нишка ромолошка школа: замисао – приноси – перспектива, у: Д. Тодоровић *Нишка*

⁶ Д. Б. Ђорђевићу (2007, 500–502), његовом ученику, то је успело прилично касније.

⁷ Наше истраживање Доњокомренског циганског гробља под утицајем је тог *Упутства* (Тодоровић и Ђорђевић, 2001).

⁸ То је и словима први изборни курс у историји Универзитета у Нишу, који је засновао Д. Б. Ђорђевић у сарадњи са Маријаном Филиповић. На курсу је као предавач и стручни консултант активно учествовао и Д. Тодоровић.

- ромолошка школа: Библиографија 1996–2005*, Ниш, Универзитетска библиотека “Никола Тесла, стр. 105–126.
4. Ђорђевић, Д. Б. (2007): Romologija, u: A. Mimica i M. Bogdanović (prir) *Sociološki rečnik*, Beograd, Zavod za udžbenike, str. 500–502.
  5. Ђорђевић, Д. Б. (2010): *На коњу с лаптопом у бисагама: увод у ромолошке студије*. Нови Сад и Ниш: Прометеј и Машински факултет.
  6. Ђорђевић, Д. Б., Љ. Митровић и А. Г. Костадиновић (прир) (2010): *Од путање до аутостраде: споменица Јована Ђирића*. Ниш: Југословенско удружење за научно истраживање религије и Универзитетска библиотека „Никола Тесла“.
  7. Ђорђевић, Д. В., М. Filipović i studenti (2002): *Sociologija romskog identiteta: dva izborna kursa*. Niš: Komrenski sociološki susreti.
  8. Тодоровић, Д. (2006): *Нишка ромолошка школа: библиографија / Romology School of Niš: bibliography: 1996–2005*. Ниш: Универзитетска библиотека „Никола Тесла“.
  9. Todorović, D. and D. V. Đorđević (2001): The Gypsy Cemetery in Donji Komren, *Facta Universitatis. Series: Philosophy and Sociology*, 2 (8), 445–455.
  10. Ђирић, Ј. (1975): *Упутство за социолошко проучавање села*. Ниш: издање аутора (умножено).
  11. Ђирић, Ј. (1979а): *Osnove sociologije naselja i sociologije sela*. Niš: Gradina.
  12. Ђирић, Ј. (1979б): Насеља Рома као обележја градске периферије (На примеру градова југоисточне Србије), *Лесковачки зборник*, 19 (19), 219–224.
  13. Ђирић, Ј. (1991): Прилог пореклу и прошлости Рома у Нишу и нишком крају, *Nissa*, 3–4, 467–474.
  14. Ђирић, Ј. (1995): Роми, у: Д. Симоновић (ур) *Енциклопедија Ниша (Природа, простор, становништво)*, Ниш, Градина, стр. 183–186.